

ban mindenfelé sok díszes középület támad. Legtöbbjük belső díszítéséhez nélkülözhetetlen volt a festés. Ekkor derült ki, hogy milyen kártevő munkát végzett az egykorú nemzedékben a díszítő elemeknek, az építészeti és ornamentumos formáknak lenézése. Nem tudtak hozzáigazodni a falhoz. Az ornamentumhoz, amely olyan magától kínálkozó összekötő eleme a festésnek és az építészetnek, nem sejdítettek. Szokássá lett, hogy a festők ha ábrázolásaik befoglalására festett keretre volt szükségük, vagy ha a falfelület bizonyos részeit, építészeti kiképzésük mikéntje miatt ornamentumos dísszel kellett kitölteniök, ezt a „mesterembernek való“ munkát áthárították a „szobafestőre“. Az építészek körében is mindennapos jelenség volt, hogy az ornamentális részletek megtervezését a rajzolókra bízták.

Mesterségesen ellentétet teremtett ez a gyakorlat az ábrázoló- és díszítőművészet között. A következmény az lett, hogy a múlt század második felének egész palotái és templomi pompája hamis hangzásúnak hat. A lenézett „iparművészet“ megbosszulta magát a fennhéjázó ábrázoló művészetben. A „szobafestők“ valóban szobafestőkhöz méltóan, vagyis fantázia és eredetiség nélkül dolgoztak.

Igy volt ez az angol praerafaelita mozgalomig. Akkor William Morris és Burne Jones hozzájuk hasonlóan érző bajtársaikat visszavezették a régiak gyakorlatához. Földézték előttük Michelangelo példáját, aki a Sixtina végtelen mennyezetét festett építészettel tagolta fel, hogy megfelelő keretben tudja elhelyezni festményeit. És rámutattak Raffaello példájára, aki a vatikáni loggia felületeinek méltó feldíszítése végett a föld alá szállott le és

elfeledett római díszítő motívumokat alakított át a maga céljaira. De messzebbre is visszamentek a múltba : a gótikus és a románkori templomokba ; megfigyelték bennük, hogy névtelen művészek miként érlelték oszlopfőkön és kapubéletekben ornamentummá a természet növényi és állati jelenségeit, s az ő útjukon indultak meg ők is : a maguk korának szemével nézték meg a természetet és kiki a maga egyéni módján merevítette stílusá a természet önkénytelenségét és felelőtlenességét. Példájuk egész Európa művészetére nagy hatással volt, elsősorban a németekére. A praerafaelita festő-iparművészek működése nyomán alakult az építészet és fejlődött önálló művészeti gyakorlattá az iparművészet. Az angol praerafaeliták megmutatták a kételkedőknek, hogy a teremtő képzelet az iparművészet körében is tud újat és eredetit alkotni. S hogy az ilyen iparművészettel való foglalkozás egyáltalán nem méltatlan az ábrázoló-művészhez.

Milyen minden ízében eredeti iparművész volt néhai Körösfői Kriesch Aladár, aki pedig ugyanakkor — Székely Bertalan óta — a monumentális festés legnagyobb tehetsége is volt nálunk. Ő is, leghívebb bajtársa, Nagy Sándor is, maguk készítették el falfestményeik foglalatát, a festészetből az építészetbe átvezető ornamentumos átmenetet. De festményeik egész környezetének ők adtak alakot és színt : maguk tervezték meg hozzájuk a díszes ablakot, a szőnyeget, a bútort. Hozzájuk mérve milyen szánalmas az a falra festő művész, aki számára csak a maga „grand art“-ja létezik, — ami körülötte van : az ornamentumos keretet tehetetlenül rábízva másra.

A KIÁLLÍTÁSI ENTERIŐR MINT MŰVÉSZETI PROPAGANDAESZKÖZ

Írta: FÁBIÁN GYULA

Minden kiállítási enteriőr tulajdonkép egy kort elevenít meg. Éppen úgy, mint a régi divatképeket, ezeket is érdemes gyűjteni. Ebből is, abból is az ember bújik elénk, a régibb idők embere, aki mindig érdekes. Mily furesák a tizenöt-húsz év előtti divatos ruhák! Éppen ilyen különösek azon kor lakószobái és kiállítási helyiségei is. Szimfóniák, amelyekben megfagyott a zene.

Ha végiglapozzuk egy félszázadra visszamenőleg a kiállítások albumát, mindig megkapjuk a kornak keresztmetszetét s az akkori emberek lelkületének egy darabját is. Ha megnézzük a múlt század (fin de siècle) kiállításait és otthon berendezkedését, egészen mást látunk. Valami nyugtalan hangzavart, furesa és rendetlen festőiséget találunk. Ez volt a Makart-korszak végső kisugárzása. Az 1800. évi párizsi kiállítás enteriőrjei is nagyrészt ilyenek voltak. Félig még a régi sötét drapériák, papírvirágok és tarka cifraságok zsvajva, de félig már az a zajos összevisszasága fülkéknek, állvá-

nyoknak és vastraverzeknek, melyek a kezdődő vas- és vasbetonépítést jellemzik.

Milyen nyugodtan és imponáló történelmi biztonsággal húzódott e kiállítás magyar pavillonján végig a huszárterem! Boltozatos fülkéi, oszlopai, mellvédei közt a történelem és a magyar iparművészet dihirambusai a pihenő, enyelgő és vágató huszárról! Valóságos huszárattak volt ez az összhangzatos szép részlet a kozmopolita művészet e rengetegében.

Iparművészetünk megszívlelte e magyar siker tanulságait. Az ezt követő évtizedben csaknem minden két esztendőre esik egy-egy nagy külföldi városban magyar siker — és mindig az építés, a belső berendezés sajátosan magyar légköre teremti ezt meg. Eleinte inkább külsőségek, magyar díszű tárgyak, bútorok, tálak és ötvösmunkák tükrözik a századeleji ízlést. De azóta is újra meg újra egy-egy átfogó, merészívű építógondolat uralkodik az összeségen. Udvar, kapubejárat, pillérek, kút, —

a szerkesztés, a dinamikus tömegek túlsúlya az apróságok iparművészete felett. Lassan-lassan tizedik helyre szorul a sallangos, keleties, bazáros műipar és a magyar építőkedv szinte ifjú lendületét teremti meg fából, lemezpapírból, jutából, mozaik képekből, világítótestekből és cozinbevonásból.

A szorosan vett enteriőr-művészet is lényeges változásokon esik át az 1902-i turini kiállítástól kezdve. Addig a kiállításokon uralkodik a tárlók, üvegszekrények, állványok, polcok s természetesen a műipari tárgyak tömege. Szemet fárasztó, összbenyomást zavaró apróságok tömkelege. Ezen az emlékezetes századeleji olasz kiállításon egyszerre előtérbe jut a — szoba. A párizsi és a darmstadti pavillonnak, melyek afféle polgári és előkelő szalónokat, hálószobákat, living-roomokat mutatnak be, igen nagy a sikerük. Ez az itthoni kiállítás-rendezőket is gondolkozóba ejti. Most már egyre többször érvényesül hazai és külföldi bemutatóinkon a magyar asztalos-, kárpitos- és egyéb lakásberendezők komplett-szobája. Egy-egy pályanyertes úri-szoba, kitüntetett hall- vagy ebédlőberendezés. Az apró művészetek és a dekoratív képzőművészeti munkák ezeken belül, vagy külön, ritmikusan elrendezett üvegszekrények belsejében s azok környezetében találhatnak elhelyezést.

Ugyanekkor már előreveti fényét egy új művészeti tálalásmód, mely a tér, az arányok, a perspektíva építészeti elemeit viszi harcba a művészi alko-

tások érvényesítése céljából. A Kéve kiállításán már tisztán látszik, hogy az új ízlés hangsúlya azon van, amit a „térbe helyezett művészetek“ irányának lehet nevezni. Minden szobor, minden kép, minden műtárgy azt a helyet foglalja el, mely őt a legjobban érvényre juttatja, de amely egyúttal az összhatás tektonikus felépítésénél számára rendeltetett.

Mintha ettől kezdve — a háború utáni első évtizedben pedig végérvényesen — kettős irányban fejlődne tovább a kiállítási esztétika. Egyrészt nyugodt, intim, színhatásokra épített polgári lakószobákat látunk a kiállításokon. (Társulat új otthonában, Lipótvárosi kaszinóban, Technológián stb.) Másfelől a barcelonai kiállításon, majd a Györgyi Kálmán Emlékkiállításán és a milánói triennalen az építészeti szellem, a már említett architektonikus fegyelem fogja rendbe a kiállítás tárgyait. Nagy síkok, oszlopos folyosók, ritmizáló konzolok, helyenként emelkedő szinterek teszik az új kiállítások belvederejét érdekessé. S a fárasztó iparművészeti tömegjátékok helyett egyszerű, jól-eső kirakatok bilineselik le a nézőt.

Az elhibázott, rosszul értelmezett festőiség egy félszázad alatt a helyes tektonikus elveknek adott helyet a kiállítások szervezésénél. S mivel a kiállítások ízléspropagáló ereje mindennél nagyobb, hihetőleg a nagy tömegek is az egyszerűség, a biztos minőség fokozás irányában fejlődnek.

IPARMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSOK

Írta: GERŐ ÖDÖN

Az Iparművészeti Társulat abban a félszázadban, amelyet most megünnepel, közönségneveléssel is foglalkozott. Másik dolga a művészi ipar fejlesztése volt. Mind a kettő öntudatrakeltéssel járt, mind a kettő az ízlés formálására törekedett, mindkét célt kiállításai szolgálták. Sajátságos a kiállítások és a közönség ízlésének viszonya. Ugyanakkor, amikor ezt az ízlést befolyásolni akarják, alája is rendelik magukat neki. Ízlésre nevelnek és ízlést szolgálnak. Kifejezésre juttatják, hogy a kor mit akar, de azt is, hogy mit kellene akarnia. A divatot szólaltatják meg, de emancipálják is az iparművészetet a divat alól. Aszerint, hogy melyik irányzat nyilvánul benne erősebben, szokványosabb vagy művészebb valamely kiállítás. Az Iparművészeti Társulat kiállításain többnyire a művészi tendencia érvényesült. Az iparművészetnek a művészetrel való rokonsága. A művészetnek arra ráeszmélése, hogy a szépség, a hasznosságnak nemcsak nem ellentéte, hanem a megkedveltetője, hogy hasznosság és szépség, célszerűség és fantázia szintézisbe hozható.

Nézem a kiállításokat, mint az ízlés formálóit. A közízlésben csakúgy érvényesülnek elfogultságok és előítéletek, akár a közvéleményben. És az embernek az a hajlama is, hogy ugyanúgy érezzen és gondolkozzon, mint a környezete. A filozófiában

ezt az egyéni akarat és a közakarat közvetlen egységének nevezik, a művészetben az egyéni ízlés és tetszés hiányának, vagy a közízlés és köztetszés alá rendelésnek nevezhetjük. Csakhogy a közakarat és a közvélemény kialakulásában nagy szerepe van az elfogultságnak, a hagyománynak és a divatmámornak. A három közül csak a hagyománynak lehet ízlésnemesítő hatása. Annak a hagyománynak, amely rámutat régi értékesíthető javakra, de nem erőszakolja az értékesítésüket. Ez a hagyomány nemcsak emlékekkel szolgál, hanem belevilágít abba a módba, ahogyan azok az emlékek annak idején korszerűen egyéni művészetrel alakítottak. Ez a hagyomány nem mintákat erőszakol ránk, hanem mintájául szolgál annak, hogyan érvényesül a művészi munkában a művészet. A hagyomány lehet tehát alkotásra inspiráló erő, szolgálataira lehet a fantáziának, míg az elfogultság a művészi szabadságot megbénítja, a divatmámor pedig az iparművészt a szép keresésétől eltereli a tetszés hajszolásába.

Az iparművészeti kiállításoknak az a feladatuk, hogy a közízlést megvédjék az elkorruptálódás ellen, és megvédjék az egyéni, a sajátos művészi energiát a közízlés ellen is. Az iparművészeti kiállításokat úgy kell megrendezni, hogy bennük az egyéni szép legalább úgy érvényesülhessen, mint a